

กสม. ๓

ข้อเสนอแนะ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓)

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๕

ข้อเสนอแนะ ที่ ๒/๒๕๖๕

เรื่อง ข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมตลอดทั้งการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่ง กรณีการจัดให้มีห้องน้ำสาธารณะสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

คำร้องที่ ๑๑๐/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ ผู้ร้อง
ร้าน [REDACTED] ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๑๑๑/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ ผู้ร้อง
ห้างสรรพสินค้า [REDACTED] ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๑๑๒/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ ผู้ร้อง
ห้างสรรพสินค้า [REDACTED] ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๑๑๓/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ ผู้ร้อง
ห้างสรรพสินค้า [REDACTED] ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๑๑๔/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ ผู้ร้อง
ศาลากลางจังหวัด [REDACTED] ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๑๑๕/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ ผู้ร้อง
ที่ทำการไปรษณีย์ [REDACTED] ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๑๑๖/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ ผู้ร้อง
ห้างสรรพสินค้า [REDACTED] ผู้ถูกร้อง

/คำร้องที่...

คำร้องที่ ๑๑๗/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
ห้างสรรพสินค้า [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๑๑๘/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
วิทยาลัย [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๑๑๙/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
สถานีตำรวจภูธร [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๑๒๐/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
สถานีตำรวจภูธร [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๒๐๓/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
วัด [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๒๐๔/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
สถานีตำรวจภูธร [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๒๓๓/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
สถานีตำรวจภูธร [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๒๓๔/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
สถานีตำรวจภูธร [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๒๓๕/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
สถานีตำรวจภูธร [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

คำร้องที่ ๒๓๖/๒๕๖๔ { ปกปิดชื่อ
สถานีตำรวจภูธร [REDACTED] ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

/คำร้องที่...

คำร้องที่ ๒๓๗/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๓๘/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๓๙/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๔๐/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๔๑/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๔๒/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๔๓/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๔๔/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๔๕/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๔๖/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง

/คำร้องที่...

คำร้องที่ ๒๔๗/๒๕๖๔	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๘/๒๕๖๕	{ ปกปิดชื่อ ที่ว่าการอำเภอเมือง [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๑๗/๒๕๖๕	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๑๘/๒๕๖๕	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๑๙/๒๕๖๕	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๐/๒๕๖๕	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๑/๒๕๖๕	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๒๒/๒๕๖๕	{ ปกปิดชื่อ สถานีตำรวจภูธร [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
คำร้องที่ ๓๔/๒๕๖๕	{ ปกปิดชื่อ ห้างสรรพสินค้า [REDACTED]	ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง
		/คำร้อง...

คำร้องทั้งสามสิบหกเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิและความเสมอภาคทางเพศ ในเรื่องการจัดให้มีห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งผู้ร้องเป็นบุคคลเดียวกัน มีข้อกล่าวอ้างและประเด็นร้องเรียนอย่างเดียวกัน จึงให้พิจารณารวมกัน โดยให้เรียกผู้ร้องตามคำร้องทั้งสามสิบหกว่า ผู้ร้อง และเรียกผู้ถูกร้องตามคำร้องที่ ๑๑๐-๑๒๐/๒๕๖๔ ว่า ผู้ถูกร้องที่ ๑-๑๑ ตามลำดับ เรียกผู้ถูกร้องตามคำร้องที่ ๒๐๓-๒๐๔/๒๕๖๔ ว่า ผู้ถูกร้องที่ ๑๒-๑๓ ตามลำดับ เรียกผู้ถูกร้องตามคำร้องที่ ๒๓๓-๒๔๗/๒๕๖๔ ว่า ผู้ถูกร้องที่ ๑๔-๒๘ ตามลำดับ เรียกผู้ถูกร้องตามคำร้องที่ ๘/๒๕๖๕ ว่า ผู้ถูกร้องที่ ๒๙ เรียกผู้ถูกร้องตามคำร้องที่ ๑๗-๒๒/๒๕๖๕ ว่า ผู้ถูกร้องที่ ๓๐-๓๕ ตามลำดับ และเรียกผู้ถูกร้องตามคำร้องที่ ๓๔/๒๕๖๕ ว่า ผู้ถูกร้องที่ ๓๖

๑. ความเป็นมา

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้รับเรื่องร้องเรียนในประเด็นเกี่ยวกับการจัดให้มีห้องน้ำสาธารณะสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ จำนวน ๓๖ คำร้อง ดังที่กล่าวมาข้างต้น โดยคำร้องทั้งสามสิบหก ผู้ร้องกล่าวอ้างว่า ผู้ร้องซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้เข้าไปใช้บริการในร้านสะดวกซื้อ ห้างสรรพสินค้า สถานศึกษา หน่วยงานราชการ และหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งผู้ร้องเคยไปเข้าค่ายพักแรมที่วัดแห่งหนึ่ง ซึ่งผู้ร้องมีความต้องการใช้ห้องน้ำ แต่สถานที่ดังกล่าวทั้งหมดข้างต้น ไม่มีห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เมื่อผู้ร้องเข้าไปใช้ห้องน้ำที่ไม่ตรงกับเพศสภาพของตนจะส่งผลให้ผู้ร้องรู้สึกไม่สบายใจ ผู้ร้องเห็นว่า กรณีดังกล่าวเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ จึงมีความต้องการให้สถานที่ดังกล่าวทั้งหมดข้างต้นจัดให้มีห้องน้ำสาธารณะสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ

จากคำร้องทั้งสามสิบหกดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันห้องน้ำสาธารณะที่มีอยู่ในสถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ และสถานประกอบการของเอกชน อาจยังไม่ได้คำนึงถึงเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศที่มีความหลากหลายมากขึ้นในปัจจุบัน และอาจส่งผลกระทบต่อการใช้บริการห้องน้ำของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ หรืออาจทำให้เกิดความรู้สึกถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม เพราะไม่สามารถใช้ห้องน้ำได้ตรงตามเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศของตนได้ รวมทั้งยังมีประเด็นเรื่องทัศนคติของผู้ที่ใช้ห้องน้ำร่วมกับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่ยังอาจขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ โดยประเด็นดังกล่าวยังเกี่ยวข้องกับข้อกฎหมายและนโยบายของภาครัฐเกี่ยวกับการจัดให้มีห้องน้ำดังกล่าวในพื้นที่สาธารณะด้วย

๒. การพิจารณาคำร้องเบื้องต้น

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติพิจารณาแล้วเห็นว่า กรณีตามคำร้องทั้งสามสิบหก อาจมีผลกระทบต่อสิทธิและความเสมอภาคทางเพศ เนื่องจากเป็นกรณีที่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้รับผลกระทบจากการที่สถานที่ต่าง ๆ ไม่จัดให้มีห้องน้ำสาธารณะสำหรับบุคคลที่มีความ

/หลากหลาย...

หลากหลายทางเพศ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงเห็นควรให้มีการพิจารณาศึกษา รวบรวม ข้อเท็จจริง และวิเคราะห์กรณีดังกล่าว เพื่อมีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๓) ประกอบมาตรา ๔๒

๓. การดำเนินการ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้พิจารณาจากคำร้อง การชี้แจงข้อเท็จจริง บทบัญญัติของกฎหมาย หลักการสิทธิมนุษยชน เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และความคิดเห็นจากผู้แทน หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบพิจารณา ดังนี้

๓.๑ การรับฟังข้อเท็จจริงและความคิดเห็น

๓.๑.๑ การชี้แจงข้อเท็จจริงของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปได้ดังนี้

๓.๑.๑.๑ วิทยาลัยสันตพล (ผู้ถูกร้องที่ ๙) ชี้แจงข้อเท็จจริงตามหนังสือ ที่ วสพ. ๑๑๐๐/๐๐๗๓ ลงวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๔ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สรุปได้ว่า ผู้ถูกร้องที่ ๙ ไม่มีห้องสุขาสำหรับบริการบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยสามารถเลือกเข้าห้องสุขาตามอัตลักษณ์ทางเพศได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงเพศโดยกำเนิด เนื่องจากต้องการให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอยู่ร่วมกับบุคคลตามเพศแต่กำเนิดโดยไม่รู้สึกรังเกียจแบ่งแยก และปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพและให้เกียรติ ยอมรับซึ่งกันและกันในความหลากหลายทางเพศ อย่างไรก็ตาม ผู้ถูกร้องที่ ๙ ได้ตระหนักถึงข้อร้องเรียนดังกล่าว และหากมีนโยบายในการก่อสร้างอาคารใหม่ จะเพิ่มห้องสุขาสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศให้มีความเหมาะสมต่อไป

๓.๑.๑.๒ ที่ทำการไปรษณีย์อุดรธานี (ผู้ถูกร้องที่ ๖) ชี้แจงข้อเท็จจริงตามหนังสือ ที่ ปณท ปช.๔ (๔๑๐๐)/๒๕๓๔ ลงวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๔ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สรุปได้ดังนี้

(๑) ผู้ถูกร้องที่ ๖ ได้จัดห้องสุขาไว้เป็นสวัสดิการในสถานประกอบกิจการ สำหรับพนักงาน แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ ห้องสุขาชาย ห้องสุขาหญิง และห้องสุขาสำหรับผู้พิการ ผู้มีครรภ์ หรือผู้สูงอายุ โดยได้จัดไว้ในอาคารที่ทำการ ชั้น ๑ แม้ไม่มีห้องสุขาสำหรับบริการบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แต่ก็ได้คำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคลและความเท่าเทียมทางเพศ มิได้กีดกัน ห้าม หรือเลือกปฏิบัติ บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศสามารถเลือกเข้าใช้ห้องสุขาได้ตามอัตลักษณ์ทางเพศ โดยไม่ต้องคำนึงถึงเพศสภาพโดยกำเนิด

(๒) ผู้ถูกร้องที่ ๖ ไม่มีนโยบายหรืองบประมาณเกี่ยวกับการจัดให้มีห้องสุขาสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากอาคารที่ทำการก่อสร้างแล้วเสร็จตั้งแต่เมื่อ

/วันที่...

วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๔๑ โดยได้จัดให้มีห้องสุขาตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๕ (๘) และปรับปรุงห้องสุขาตามกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดสวัสดิการในสถานประกอบกิจการ พ.ศ. ๒๕๔๘ ข้อ ๑ (๒) กฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. ๒๕๔๘ หมวด ๗ ข้อ ๒๐ และกฎกระทรวง ฉบับที่ ๖๓ (พ.ศ. ๒๕๕๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ แล้ว

(๓) หากมีความจำเป็นหรือเพื่อป้องกันคุ้มครองบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เห็นควรให้มีกฎหมายหรือกฎกระทรวงสำหรับห้องสุขาบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ

๓.๑.๑.๓ บริษัทซีพี ออลล์ จำกัด (มหาชน) ชี้แจงข้อเท็จจริงตามหนังสือ ที่ สปร ๑๓๙๖/๒๕๖๔ ลงวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๖๔ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สรุปได้ว่า ร้านสะดวกซื้อเซเว่น อีเลฟเว่น (7- Eleven) สาขาตลาดไทยศิริ ๓ จังหวัดอุดรธานี (ผู้ถูกร้องที่ ๑) มีลักษณะเป็นอาคารพาณิชย์ ชั้นเดียว มีห้องสุขาจำนวน ๑ ห้อง มีลักษณะไม่จำกัดเพศ (Unisex) สำหรับพนักงานใช้ร่วมกัน ด้วยสภาพพื้นที่ที่จำกัด จึงไม่ได้เปิดห้องสุขาให้ผู้รับบริการใช้เป็นการทั่วไป อย่างไรก็ตาม หากผู้ใช้บริการมีความจำเป็นในการใช้ห้องสุขา ก็สามารถแจ้งพนักงานเพื่ออำนวยความสะดวกได้ทุกกรณี ซึ่งที่ผ่านมาพนักงานได้ให้บริการทุกเพศทุกวัย โดยไม่เลือกปฏิบัติแต่อย่างใด

๓.๑.๑.๔ จังหวัดอุดรธานี (ผู้ถูกร้องที่ ๕) ชี้แจงข้อเท็จจริงตามหนังสือ ที่ อด ๐๐๑๗.๑/๑๔๙๒๗ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๔ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สรุปได้ว่า ภายในอาคารศาลากลางจังหวัดอุดรธานีมีห้องสุขาเสมอภาค จำนวน ๔ ห้อง ตั้งอยู่ที่อาคาร ๑ ชั้น ๑ จำนวน ๒ ห้อง และอาคาร ๒ ชั้น ๑ จำนวน ๒ ห้อง ออกแบบมาเพื่อทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ เพศหญิง เพศชาย เพศทางเลือก และคนพิการ โดยยึดหลักการความเสมอภาคและความเท่าเทียม

๓.๑.๑.๕ สถานีตำรวจภูธรบัวลาย (ผู้ถูกร้องที่ ๑๐) ชี้แจงข้อเท็จจริงตามหนังสือ ที่ ตช ๐๐๑๘(นม)(๒๑)/๑๑๙๓ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๔ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สรุปได้ว่า ผู้ถูกร้องที่ ๑๐ มีห้องสุขาบริการสำหรับประชาชนผู้มาติดต่อราชการ โดยมีสุขาชาย จำนวน ๒ ห้อง โถปัสสาวะ ๒ โถ และสุขาหญิง จำนวน ๑ ห้อง เนื่องจากเป็นสถานที่ขนาดเล็ก จึงไม่มีงบประมาณเพียงพอสำหรับสร้างห้องสุขาสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

๓.๑.๑.๖ สถานีตำรวจภูธรโนนสูง (ผู้ถูกร้องที่ ๑๑) ชี้แจงข้อเท็จจริงตามหนังสือ ที่ ตช ๐๐๑๘(นม)(๒๑)/๒๕๘๖ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๔ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สรุปได้ว่า ปัจจุบันสำนักงานตำรวจแห่งชาติยังไม่มีนโยบายเกี่ยวกับห้องน้ำบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ๒๕๕๘ และสำหรับอาคารของผู้ถูกร้องที่ ๑๑ ที่ใช้อยู่ปัจจุบัน สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยเป็นสถานีตำรวจขนาดกลาง ตัวอาคารเป็นแบบสามชั้น มีห้องสุขาไว้บริการสำหรับประชาชนผู้มาติดต่อราชการทุกชั้น แต่ยังไม่

งบประมาณเพียงพอสำหรับที่จะดำเนินการสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แต่มีเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์พร้อมที่จะให้บริการในการดูแลบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ในการเข้าใช้ห้องน้ำ ถ้าหากมีความรู้สึกที่ไม่สบายใจที่จะใช้ห้องน้ำร่วมกับบุคคลอื่น อย่างไรก็ตาม เห็นว่าควรนำเรื่องดังกล่าวเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาจัดสรรงบประมาณพร้อมรูปแบบสุขภัณฑ์และรายละเอียดในการดำเนินการให้กับหน่วยงานของภาครัฐทุกแห่งต่อไป

๓.๑.๑.๗ บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด ชี้แจงข้อเท็จจริงตามหนังสือ ที่ ปณท. กก. (ปก.)/๗๕๑ ลงวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๖๔ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สรุปได้ว่า ที่ทำการไปรษณีย์ทั่วประเทศ มีห้องสุขาที่จัดไว้เป็นสวัสดิการสำหรับพนักงานและอนุญาตให้ประชาชนที่มาใช้บริการใช้ร่วมกัน จำนวน ๓ ประเภท ได้แก่ ห้องสุขาชาย ห้องสุขาหญิง และห้องสุขาสำหรับผู้พิการ ผู้มีครรภ์ หรือผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นไปตามกฎกระทรวง ฉบับที่ ๖๓ (พ.ศ. ๒๕๕๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้ระบุให้มีห้องสุขาสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ และปัจจุบันไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการให้บริการห้องสุขาสำหรับประชาชนที่มาใช้บริการ ณ ที่ทำการไปรษณีย์ อย่างไรก็ตาม สำหรับกรณีห้องสุขาของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ขณะนี้อยู่ในระหว่างการศึกษาหรือเพื่อปรับปรุงให้มีห้องสุขาที่แสดงป้ายพิเศษสำหรับเป็นห้องสุขาสำหรับทุกคนโดยไม่แบ่งแยกเพศ (All Gender Restroom) ทั้งเพศชาย เพศหญิง และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศตามแนวทางที่มีใช้ในต่างประเทศ

๓.๑.๑.๘ กระทรวงมหาดไทย ชี้แจงข้อเท็จจริงตามหนังสือ ที่ มท ๐๒๑๑.๔/๑๖๒๘๖ ลงวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๔ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สรุปได้ว่า

(๑) กระทรวงมหาดไทยไม่มีแนวนโยบายเกี่ยวกับการจัดให้มีห้องสุขาสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แต่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมความเสมอภาคและขจัดกีดกันเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ๒๕๕๘ เช่น การแต่งกาย การสมัครงาน เป็นต้น

(๒) หน่วยงานภายใต้สังกัดกระทรวงมหาดไทยไม่ได้จัดให้มีห้องสุขาสำหรับบุคคลหลากหลายทางเพศ ซึ่งกฎหมายควบคุมอาคารในปัจจุบันเกี่ยวกับการจัดให้มีห้องน้ำห้องส้วมคือ กฎกระทรวง ฉบับที่ ๖๓ (พ.ศ. ๒๕๕๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ เรื่อง การจัดให้มีห้องน้ำและห้องส้วมในชนิดหรือประเภทของอาคารต่าง ๆ มีบทบัญญัติรับรองเพียงสิทธิของชาย-หญิง ซึ่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภายในอาคารเดิมต้องดำเนินการตามกฎหมายควบคุมอาคารหรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง

(๓) กระทรวงมหาดไทยเห็นว่า ควรจัดให้มีห้องสุขาสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในหน่วยงานของรัฐ เพื่อเป็นการให้ความคุ้มครองกลุ่มบุคคลอย่างเท่าเทียมกันตามสิทธิที่ควรได้รับในรัฐธรรมนูญ และป้องกันปัญหาความไม่เหมาะสมที่อาจเกิดขึ้นได้ อีกทั้งตรากฎหมาย

บังคับให้สถานที่ที่มีความเสี่ยงสูงมีห้องน้ำเฉพาะสำหรับกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศ โดยอาจจะเริ่มดำเนินการจากสถานที่ที่กำลังจะสร้างใหม่หรือมีการปรับปรุงจากอาคารเดิม รวมถึงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการศึกษาแนวทางการจัดให้มีห้องสุขาสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ และประกาศบังคับใช้เพื่อดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน

๓.๑.๒ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้จัดประชุมรับฟังความคิดเห็น เรื่อง การจัดให้มีห้องน้ำสาธารณะสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๔ ณ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สรุปได้ดังนี้

๓.๑.๒.๑ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้ความเห็นสรุปได้ว่า ในสังคมไทยควรออกแบบห้องน้ำในรูปแบบ Universal Design หรือ Inclusive Design คือ การออกแบบที่รวมทั้งหมด ไม่มีการแบ่งแยกบุคคลด้วยเหตุความแตกต่าง โดยกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. ๒๕๔๘ และฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๔ ก็ได้คำนึงถึงผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศด้วยเช่นกัน โดยความเป็นจริงแล้วการออกแบบห้องน้ำสำหรับผู้พิการเป็นการออกแบบมาเพื่อสำหรับทุกคน โดยไม่จำกัดว่าเข้าได้เฉพาะผู้พิการ ซึ่งบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศก็สามารถใช้ห้องน้ำนี้ได้ ทั้งนี้ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์มีความพร้อมที่จะออกแบบห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

๓.๑.๒.๒ กรมโยธาธิการและผังเมือง ให้ความเห็นสรุปได้ว่า กรมโยธาธิการและผังเมือง ในฐานะที่กำกับดูแลกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร ได้กำหนดลักษณะของห้องน้ำและห้องส้วมไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ ๓๙ (พ.ศ. ๒๕๓๗) และแก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ ๖๓ (พ.ศ. ๒๕๕๑) กำหนดห้องน้ำ ห้องส้วม สำหรับอาคารแต่ละประเภทไว้ โดยแยกเป็นชายกับหญิง ถ้าเป็นห้องน้ำของคนพิการและผู้สูงอายุก็มีกำหนดไว้แต่ไม่ได้แบ่งเพศสามารถใช้ร่วมกันได้ ส่วนกรณีการกำหนดจำนวนห้องน้ำตามกฎหมายจะกำหนดให้ห้องน้ำผู้หญิงมีจำนวนมากกว่าห้องน้ำผู้ชาย เนื่องจากลักษณะการใช้งานของเพศหญิงมักจะใช้เวลาานกว่าเพศชาย

๓.๑.๒.๓ คณะกรรมการกิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้มีความหลากหลายทางเพศ สภาผู้แทนราษฎร ให้ความเห็นสรุปได้ว่า จากตัวอย่างห้องน้ำที่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ พบว่า ผู้หญิงต้องต่อแถวออกมาด้านนอกห้องน้ำ เพราะระยะเวลาการใช้ห้องน้ำของผู้หญิงจะประมาณ ๖-๗ นาทีต่อคน ส่วนผู้ชายมีทางเลือกในการยืนปัสสาวะหรือเข้าไปในห้องส้วมได้ จึงเห็นว่า การจัดสรรห้องน้ำควรคำนึงถึงพฤติกรรม และเวลาในการใช้ห้องน้ำของผู้ที่ใช้ห้องน้ำด้วย อีกทั้งควรคำนึงถึงขนาดของห้องน้ำ เพื่อรองรับจำนวนผู้ใช้ห้องน้ำประเภทนั้น ๆ ในส่วนของกลุ่มคนข้ามเพศ ผู้หญิงข้ามเพศต้องใช้ห้องน้ำผู้หญิงที่มีประตูปิด ส่วนผู้ชายข้ามเพศก็ต้องเข้าห้องน้ำที่เป็นห้องส้วมมีประตูปิดเช่นกัน หากมีการจัดทำ All Gender Restroom จะเป็นเรื่องที่ดี เพราะจะเป็นทางเลือกในแง่ของการจัดสรรเวลา (Time Management) ในการใช้ห้องน้ำสำหรับกลุ่มคนข้ามเพศและผู้หญิงได้ดีขึ้น

๓.๒ แนวทางการดำเนินการของต่างประเทศ

๓.๒.๑ จากการศึกษากฎหมายและแนวปฏิบัติของต่างประเทศพบว่า ยังไม่มีประเทศใดในโลกที่มีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องในเรื่องของห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ในประเทศออสเตรเลียได้มีการปรับปรุงห้องน้ำของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสถานศึกษาต่าง ๆ โดยเป็นนโยบายที่มาจากกฎหมายว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติ^๓ ขณะที่ในสหรัฐอเมริกา ได้มีความพยายามตรากฎหมายเกี่ยวกับห้องน้ำของกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ หรือ Bathroom Bill แต่ร่างกฎหมายดังกล่าวได้ถูกเพิกถอนไปเมื่อปี ๒๕๖๐^๔

ทั้งนี้ ในมลรัฐนอร์ทแคโรไลนา สหรัฐอเมริกา ได้มีการขยายความกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการเลือกปฏิบัติเพื่อปกป้องสิทธิของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยได้เสนอให้บุคคลสามารถเข้าห้องน้ำได้ตามอัตลักษณ์ทางเพศของตน (Gender Identity) หรือตามการแสดงออกทางเพศภาวะของตน (Gender Expression) ซึ่งอาจไม่ตรงกับเพศสรีระ (Sexual Characteristic) ของตนได้^๕ อย่างไรก็ตาม สภาของมลรัฐนอร์ทแคโรไลนาได้ตราพระราชบัญญัติความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของระบบสาธารณูปการ (Public Facilities Privacy & Security Act) หรือ House Bill 2 (HB2)^๕ เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑ ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีเนื้อหาจำกัดให้บุคคลเข้าใช้ห้องน้ำตามเพศกำเนิด (Biological Sex) ของตนตามที่ปรากฏในสูติบัตรเท่านั้น^๕ ทำให้เกิดการโต้แย้งถึงกฎหมายฉบับดังกล่าวในฐานะที่เป็นกฎหมายที่มีการเลือกปฏิบัติต่อกับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ อันนำไปสู่การคัดค้านการออกพระราชบัญญัติ ทั้งจากภายในมลรัฐอื่นในสหรัฐอเมริกา และจากต่างประเทศ โดยมีการผลักดันร่างกฎหมาย House Bill 142 แทนที่ House Bill 2 เพื่อให้สภานิติบัญญัติมีอำนาจ

ในการ...

^๓ SBS, The politics of transgender bathroom access in Australia, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐, <https://www.sbs.com.au/topics/pride/agenda/article/2017/01/16/politics-transgender-bathroom-access-australia> (สืบค้นเมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔).

^๔ Huffpost, Trump Administration Rescinds Protections For Transgender Students, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐, https://www.huffpost.com/entry/donald-trump-transgender_n_58ac4fe8e4b0a855d1d9d278 (สืบค้นเมื่อ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๔).

^๕ Albert E. Smith, Jr. (National Institution of Health), On North Carolina's House Bill 2 (HB2): the Public Facilities Privacy and Security Act, ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑, <https://www.edi.nih.gov/blog/news/north-carolinas-house-bill-2-hb2-public-facilities-privacy-and-security-act> (สืบค้นเมื่อ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๔).

^๕ Alex Dobuzinskis (Reuters), North Carolina 'bathroom bill' settlement approved, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๒, <https://www.reuters.com/article/us-north-carolina-lgbt-idUSKCN1UI2U> (สืบค้นเมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๖๔).

^๕ § 115C-521.2. Single-sex multiple occupancy bathroom and changing facilities, North Carolina House Bill 2 Session Law 2016-3, <https://www.ncleg.net/Sessions/2015E2/Bills/House/PDF/H2v4.pdf> (สืบค้นเมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔).

ในการพิจารณาอนุญาตให้เข้าใช้ห้องน้ำสาธารณะ^๖ โดยผ่านร่างกฎหมายดังกล่าวในวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๒ อันนำไปสู่การพิจารณาของศาลมลรัฐนอร์ทแคโรไลนา และได้เพิกถอนการใช้พระราชบัญญัติ ความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของระบบสาธารณสุขการ (HB2) เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๒ เพื่อคุ้มครองและปกป้องสิทธิของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเด็นดังกล่าว”

๓.๒.๒ จากการสืบค้นแนวทางการสร้างห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่เป็นแนวปฏิบัติระหว่างประเทศเบื้องต้น พบว่ามีแนวคิดการสร้างห้องน้ำออกเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

(๑) การสร้างห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะเจาะจง แยกจากห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงตามปกติ (LGBTI+ Restroom)^๗ ซึ่งตรงกับความต้องการของผู้ร้องตามคำร้องทั้งสามสิบหก ที่มีความประสงค์ให้แยกห้องน้ำออกมาให้ชัดเจน และเป็นห้องน้ำที่ประเทศญี่ปุ่นได้สร้างขึ้นเพื่อรองรับการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ในปี ๒๕๖๓ ที่ผ่านมา^๘

(๒) การสร้างห้องน้ำรวมทุกเพศ โดยไม่มีการแบ่งแยกว่าเป็นห้องน้ำชาย ห้องน้ำหญิง หรือห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ (All Gender Restroom) ซึ่งเป็นแนวทางการสร้างห้องน้ำแนวคิดใหม่ ที่ต้องการหลายกรอบการนำเพศมาใช้แบ่งแยกห้องน้ำให้เป็นการเฉพาะเจาะจง และเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ และอยู่บนหลักการของการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal Design)^๙

(๓) การสร้างห้องน้ำที่เป็นส่วนตัว แต่ไม่มีการจำกัดทางด้านเพศ และมีลักษณะออกแบบเพื่อมวลชน สำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุ ผู้ให้นมบุตร หรือคนที่บาดเจ็บ สามารถใช้งานได้ โดยปราศจากเงื่อนไขใด เป็นห้องน้ำที่สามารถตอบโจทย์การใช้งานที่หลากหลาย (Multi-Purpose Restroom) โดยในสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และสหราชอาณาจักร^{๑๐} เริ่มมีการใช้ห้องน้ำลักษณะนี้แล้ว

/๓.๓ ความเห็น...

^๖ Section 1, House Bill 142 <https://www.ncleg.gov/Sessions/2019/Bills/House/PDF/H142v1.pdf> (สืบค้นเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๔).

^๗ ณรงค์กร มโนจันทร์เพ็ญ (The Standard), ‘นอร์ทแคโรไลนาอนุญาตให้คนข้ามเพศใช้ห้องน้ำสาธารณะ ที่ตรงกับอัตลักษณ์ทางเพศได้’ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๒, <https://thestandard.co/north-carolina-bathroom-bill-settlement-approved/> (สืบค้นเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๔).

^๘ ฉิชนันท์ คุปตานนท์ (กรุงเทพธุรกิจ), ‘ห้องน้ำสาธารณะ’ สำหรับเพศทางเลือก, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๔, <https://www.bangkokbiznews.com/news/916983> (สืบค้นเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๔).

^๙ โพสต์ทูเดย์, ญี่ปุ่นเตรียมตั้งห้องน้ำสำหรับทุกเพศ ในโอลิมปิก 2020, ๒ มีนาคม ๒๕๖๐, <https://www.posttoday.com/world/483317> (สืบค้นเมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔).

^{๑๐} วาย เอี่ยมรัมย์ (The Potential), ห้องน้ำ All Gender : การออกแบบพื้นที่ ‘ปลดทุกข์’ เพื่อเรียนรู้ และเข้าใจความต่างระหว่างเรา โดย เปเปอร์-ศุทธา มั่นคง, ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๔, <https://thepotential.org/social-issues/toilet-all-gender/> (สืบค้นเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๔).

^{๑๑} ลิขณ โมตรีมิตร (ไทยพับลิก้า), ห้องน้ำกับความเท่าเทียมทางเพศในพื้นที่สาธารณะ, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๑, <https://thaipublica.org/2018/01/landscape-architecture-and-sustainability04/> (สืบค้นเมื่อ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๔).

๓.๓ ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและพยานผู้เชี่ยวชาญ

๓.๓.๑ คุณกิตตินันท์ ธรรมธัช นายกสมาคมฟ้าสีรุ้งแห่งประเทศไทย ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิด้านสิทธิของกลุ่มเปราะบาง เด็ก สตรี ผู้พิการ ผู้สูงอายุ และการเลือกปฏิบัติ ให้ความเห็นพร้อมเอกสารประกอบ สรุปได้ว่า

(๑) การจัดทำห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เป็นไปได้สองแนวทาง ทั้งควรมีและไม่ควรมีห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากกลุ่มที่เป็นเกย์หรือเลสเบียน ก็มีเพศสภาพเป็นชายและหญิงอยู่ ซึ่งสามารถเข้าห้องน้ำหญิงหรือชายได้ตามปกติ แต่ในส่วนของบุคคลข้ามเพศนั้นมีความละเอียดอ่อนเชิงอัตลักษณ์ทางเพศและเชิงวิถีทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงข้ามเพศและผู้ชายข้ามเพศ ด้วยห้องน้ำสาธารณะถูกจัดตามเพศสภาพโดยกำเนิด คือผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งบุคคลข้ามเพศมักมีคำถามอยู่บ่อยครั้งว่าควรจะใช้ห้องน้ำใดที่จะไม่ก่อให้เกิดความอึดอัดของบุคคลข้ามเพศและบุคคลอื่นที่ต้องการใช้ห้องน้ำร่วมกัน เช่น กรณีที่ผู้หญิงข้ามเพศซึ่งมีเพศสภาพโดยกำเนิดเป็นชายเข้าห้องน้ำหญิง หากไม่มีการผ่าตัดแปลงเพศก็อาจจะทำให้ผู้หญิงเกิดความกลัวการคุกคามทางเพศได้ แต่เมื่อเข้าห้องน้ำชายก็รู้สึกไม่ปลอดภัยหรือรู้สึกแปลกแยก ปัญหาเหล่านี้ยังคงเป็นข้อถกเถียงกันจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังพบปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติความรังเกียจและกลัวบุคคลข้ามเพศอีกด้วย จึงเห็นว่าห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ควรมีการแบ่งเป็น ๒ รูปแบบดังนี้

๑.๑) รูปแบบ A (Type A) คือ ไม่มีห้องน้ำที่เป็นการแบ่งแยกเพศ เนื่องจากตามหลักสากลผู้หญิงข้ามเพศคือ ผู้หญิง และผู้ชายข้ามเพศคือ ผู้ชาย เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค ความเท่าเทียมกัน และเพื่อลดอคติความรังเกียจซึ่งกันและกัน จึงควรใช้ห้องน้ำในรูปแบบ All Gender Restroom โดยไม่มีห้องน้ำแยกสำหรับหญิงและชาย แต่มีเงื่อนไข คือ ต้องยกเลิกการใช้ห้องน้ำหญิงและชาย โดยทุกเพศจะได้ใช้ห้องน้ำร่วมกัน

๑.๒) รูปแบบ B (Type B) คือ จัดทำห้องน้ำแยกสำหรับบุคคลข้ามเพศ และแยกความแตกต่างทางเพศสภาพ ซึ่งเป็นเรื่องทัศนคติเกี่ยวกับความปลอดภัย เนื่องจากเกิดปัญหาความกลัวบุคคลข้ามเพศ โดยมีเงื่อนไขให้คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลข้ามเพศที่มีทั้งผู้หญิงข้ามเพศและผู้ชายข้ามเพศ ซึ่งต่างจากกลุ่มเกย์ และเลสเบียนที่มีเพศสภาพตรงกับเพศโดยกำเนิดอยู่แล้ว สามารถใช้ห้องน้ำหญิงและชายที่กำหนดไว้ทั่วไปได้ ดังนั้น ห้องน้ำรูปแบบ B จะประกอบด้วยห้องน้ำหญิง ห้องน้ำชาย ห้องน้ำสำหรับผู้หญิงข้ามเพศ และห้องน้ำสำหรับผู้ชายข้ามเพศ โดยรูปแบบจะต้องเหมือนกันทั้งหมดด้วย

/อย่างไร...

อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณาถึงทัศนคติจากสังคมเป็นเกณฑ์ประกอบ ทั้งนี้ เมื่อมีการจัดทำห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ รูปแบบห้องน้ำต้องมีความปลอดภัย อยู่บนพื้นที่โล่งแจ้ง เมื่อเกิดภัยอันตรายสามารถขอความช่วยเหลือได้ทันทีที่ไม่ควรจัดอยู่ในที่ลับตาคน และเพื่อสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ควรจัดห้องน้ำให้มีความรู้สึกสบาย เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ สำหรับทุกคน โดยแบ่งพื้นที่ด้านหน้าให้สามารถอ่านหนังสือและทำกิจกรรมนันทนาการได้ ส่วนพื้นที่ ด้านในให้เป็นห้องน้ำรวม และเพื่อให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยในการใช้ห้องน้ำร่วมกันของทุกเพศ ควรมีการจัดอุปกรณ์ป้องกันภัยที่ครบครัน ไม่ว่าจะเป็นการติดตั้งสัญญาณขอความช่วยเหลือ กรณีที่เกิดการทำร้ายร่างกายหรือเกิดเหตุอันตรายต่อบุคคล และควรติดตั้งกล้องวงจรปิดบริเวณทางเข้า-ออกห้องน้ำ เพื่อที่กรณี หากมีเหตุใด ๆ เกิดขึ้นก็สามารถตรวจดูคนเข้า-ออกห้องน้ำเพื่อสืบหาข้อเท็จจริงได้ เพราะปัจจุบันห้องน้ำ สาธารณะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการล่วงละเมิดทางเพศ การกักขังหน่วงเหนี่ยว การทำร้ายร่างกาย หรือแม้กระทั่งการชิงทรัพย์และลักทรัพย์ของบุคคล โดยการจัดทำห้องน้ำควรคำนึงถึง ความปลอดภัยของบุคคลที่เข้าใช้บริการในทุกมิติเป็นสำคัญ

(๒) ปัญหา อุปสรรค หรือปัจจัยที่ทำให้สถานที่ราชการ สถานศึกษา สถาน ประกอบกิจการของเอกชน ห้างสรรพสินค้า ร้านสะดวกซื้อ ไม่สามารถจัดให้มีห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคล ที่มีความหลากหลายทางเพศ แบ่งเป็น ๓ กรณี ดังต่อไปนี้

๒.๑) ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับงบประมาณ เนื่องจากการสร้าง ห้องน้ำสาธารณะมีการใช้งบประมาณในการจัดทำที่ค่อนข้างสูง ซึ่งในปัจจุบันการแบ่งห้องน้ำออกเป็นห้องน้ำ หญิงและชาย ก็มีการใช้งบประมาณค่อนข้างสูงอยู่แล้ว รวมถึงการจัดการพื้นที่ที่มีราคาสูงด้วย ซึ่งหากมีการ สร้างห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเพิ่มขึ้นอีก อาจทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น

กรณีสถานที่ราชการ สถานศึกษาของภาครัฐ ซึ่งระบุการสร้างสิ่งปลูกสร้างที่มีห้องน้ำต้องเป็นไปตามกฎกระทรวง ฉบับที่ ๖๓ (พ.ศ. ๒๕๕๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุม อาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยกำหนดห้องน้ำไว้เพียงหญิงและชายเท่านั้น ไม่ได้จำแนกการจัดทำห้องน้ำ สำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไว้ ซึ่งหากไม่มีกฎหมายกำหนด การอนุมัติงบประมาณ สำหรับจัดทำห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศก็อาจจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้

สำหรับกิจการของเอกชน เช่น ห้างสรรพสินค้า ร้านสะดวกซื้อ หรือ สถานศึกษา เป็นต้น เป็นการดำเนินกิจการโดยมีเป้าหมายเพื่อผลกำไรเป็นหลัก และจะต้องมีการบริหาร โดยมีต้นทุนสำหรับการลงทุนให้น้อยที่สุด ซึ่งการสร้างห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ อาจจะทำให้ต้นทุนที่จะใช้ลงทุนในธุรกิจสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนในส่วนของการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง และต้นทุนสำหรับเช่าหรือซื้อพื้นที่จัดทำห้องน้ำเพิ่ม จึงทำให้ไม่มีการจัดทำห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความ หลากหลายทางเพศ

/๒.๒ ปัญหา...

๒.๒) ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับความแตกต่างทางอัตลักษณ์ทางเพศ และวิถีทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ กล่าวคือ ในกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศนั้น มีความแตกต่างกันในเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศและวิถีทางเพศร่วมด้วย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเลสเบียนที่มีเพศสภาพเป็นหญิง กลุ่มเกย์ที่มีเพศสภาพเป็นชาย กลุ่มบุคคลข้ามเพศที่มีทั้งผู้หญิงข้ามเพศ และผู้ชายข้ามเพศ ด้วยความแตกต่างเหล่านี้ จึงอาจจะทำให้เกิดความไม่แน่ใจว่าจะจัดให้มีห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในรูปแบบใด ซึ่งสะท้อนให้เห็นในห้องน้ำรูปแบบ A และรูปแบบ B ที่กล่าวมา แต่ยังไม่แน่ชัดว่าแบบใดจะสามารถแก้ไขข้อจำกัดได้มากกว่า

๒.๓) ปัญหาเรื่องความหวาดกลัวต่อความแตกต่าง เนื่องจากในสังคมมีความพยายามที่จะรณรงค์และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผู้หญิงข้ามเพศ คือ ผู้หญิง และผู้ชายข้ามเพศ คือผู้ชาย ตามหลักสิทธิมนุษยชนสากล ดังนั้น หากมีการจัดห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศโดยเฉพาะ อาจจะทำให้ถูกมองว่า หน่วยงานนั้น ๆ แบ่งแยกกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศออกจากสังคม จึงมักจะจัดเฉพาะห้องน้ำสำหรับผู้หญิงและผู้ชายเท่านั้น โดยมองว่าเป็นบุคคลเท่ากัน ซึ่งอาจเป็นเหตุผลที่ไม่มีการจัดทำห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายเพศขึ้นได้

๓.๓.๒ รองศาสตราจารย์คณาธิป ทองรวีวงศ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ให้ความเห็นพร้อมเอกสารประกอบ สรุปได้ดังนี้

(๑) ประเด็นของกฎหมายเฉพาะที่วางหลักเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ เช่น กฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร พบว่า มีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับกรณีห้องน้ำของผู้สูงอายุและคนพิการ แต่ไม่พบสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ดังนั้น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมตินี้ คือ การเสนอให้ภาครัฐปรับแก้เพิ่มเติมกฎหมายเพื่อให้มีห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ

(๒) คำพิพากษาของศาลในต่างประเทศ คดี G.G. v. Gloucester County School Board ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกา (Supreme Court) ตัดสินเกี่ยวกับข้อกฎหมายในการอุทธรณ์ของโรงเรียนในปี ค.ศ. ๒๐๒๑ โดยมีประเด็นเกี่ยวกับห้องน้ำของกลุ่มหลากหลายทางเพศโดยตรง โดยสรุปได้ว่า โจทก์คัดค้านระเบียบของโรงเรียนที่กำหนดห้ามมิให้บุคคลที่มีประเด็นด้านอัตลักษณ์ทางเพศ “with gender identity issues” เข้าห้องน้ำ “ชาย” หรือ “หญิง” แต่ให้เข้าห้องน้ำทางเลือกอื่น “alternative appropriate private facility” ซึ่งไม่ระบุเพศ และเป็นห้องน้ำที่ไม่มีนักเรียนคนใดใช้ โจทก์เห็นว่า นโยบายดังกล่าวลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์และเป็นการตีตรา (degrading and stigmatizing policy) เนื่องจากไม่สามารถเข้าห้องน้ำเช่นเดียวกับนักเรียนอื่น แม้ว่าโดยสถานะทางกฎหมายของมลรัฐเวอร์จิเนียแล้ว โจทก์ได้รับบัตรประจำตัวประชาชนที่ระบุว่าเป็น “male” แล้วก็ตาม นอกจากนี้ โรงเรียนยังคงระบุในเอกสารแสดงผลการเรียนตามใบสำคัญการเกิดว่า “female” โจทก์จึงฟ้องโรงเรียนตามกฎหมายการศึกษาของสหรัฐอเมริกา (the Equal Protection Clause and Title IX of the U.S.

Education Amendments of 1972) ซึ่งวางหลักห้ามเลือกปฏิบัติในโรงเรียนด้วยเหตุแห่งเพศ ศาสนาชั้นต้นและศาลอุทธรณ์เห็นพ้องด้วยกับข้ออ้างของโจทก์ และมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวอนุญาตให้โจทก์ เข้าห้องน้ำชายในโรงเรียนได้ โรงเรียนจึงยื่นฎีกาต่อศาลสูงสุด ซึ่งศาลไม่รับวินิจฉัยฎีกาของโรงเรียน

(๓) การจัดให้มีห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ สามารถ แบ่งประเด็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการป้องกันการเลือกปฏิบัติ เป็น ๒ แนวทาง ซึ่งจะนำไปสู่ ข้อเสนอแนะที่แตกต่างกัน ดังนี้

แนวทางที่ ๑ การเรียกร้องสิทธิและเสนอแนะให้รัฐตรากฎหมายหรือ กำหนดกฎเกณฑ์เพื่อให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนจัดห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลาย ทางเพศเป็นการเฉพาะ ข้อเสนอแนะนี้อยู่บนพื้นฐานว่า หากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนไม่จัดให้มีห้องน้ำ เฉพาะสำหรับบุคคลหลากหลายทางเพศอาจเป็นการเลือกปฏิบัติ ดังนั้น หน่วยงานราชการ เอกชน สถาน ประกอบการ ควรจัดให้มีห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยเสนอให้ปรับปรุง รายละเอียดในกฎหมายและกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อระบุห้องน้ำในลักษณะนี้อย่างชัดเจน เช่น แก้ไข กฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร หรือเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยความเท่าเทียมระหว่างเพศ โดยกำหนดเรื่อง ห้องน้ำด้วย เป็นต้น ทั้งนี้ ต้องพิจารณาต่อไปด้วยว่า การเลือกปฏิบัติดังกล่าวเป็นธรรมหรือไม่ โดยต้องชั่ง น้ำหนักกับความจำเป็นและความได้สัดส่วน (Proportionate) เช่น การกำหนดให้มีห้องน้ำเฉพาะ จะส่งผล กระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นหรือไม่ อย่างไร ส่งผลกระทบต่อต้นทุนการดำเนินการจนไม่สามารถทำได้ หรือไม่ และต้องมีรายละเอียดทางโครงสร้างอย่างไร ซึ่งต้องพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญด้านวิศวกรรมหรือ สถาปัตยกรรม

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศพบว่า การเรียกร้องสิทธิในห้องน้ำของกลุ่มหลากหลายทางเพศมีลักษณะแตกต่างจากกรณีห้องน้ำของผู้สูงอายุ ผู้พิการ ที่ต้องออกแบบห้องน้ำเฉพาะดังที่ปรากฏในกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพ คนพิการ พ.ศ. ๒๕๓๔ และกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือ ทูพพลภาพ และคนชรา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๔ เพราะโดยทั่วไปบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ไม่ได้มีลักษณะทางกายภาพที่ต้องมีห้องน้ำที่ออกแบบเฉพาะดังเช่นผู้สูงอายุหรือผู้พิการ แต่เป็นการ เรียกร้องสิทธิให้ได้เข้าห้องน้ำที่มีอยู่ปกติให้ตรงกับอัตลักษณ์ทางเพศหรือรสนิยมทางเพศของตนเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น หากมีการออกแบบหรือกำหนดห้องน้ำเฉพาะสำหรับบุคคลหลากหลายทางเพศ อาจส่งผล เป็นการตีตราหรือสร้างความไม่เท่าเทียมกันได้อีก ดังเช่นคดี G.G. v. Gloucester County School Board ที่กล่าวมาข้างต้น

แนวทางที่ ๒ การเรียกร้องสิทธิให้หน่วยงานของรัฐและเอกชน ไม่กำหนด กฎเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติที่ห้ามหรือเป็นอุปสรรคต่อการที่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้ตัดสินใจ เลือกเข้าห้องน้ำตามอัตลักษณ์หรือรสนิยมทางเพศของตน กล่าวคือ การคุ้มครองสิทธิในความเท่าเทียมกัน

/และไม่เลือก...

และไม่เลือกปฏิบัติตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ๒๕๕๘ และตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เมื่อตีความในแง่นี้จะหมายถึง หน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ต้องไม่มีนโยบายหรือระเบียบหรือแนวปฏิบัติ ที่ห้ามบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเลือกเข้าห้องน้ำตามอัตลักษณ์ทางเพศของตน กรณีนี้จะนำไปในทิศทางเดียวกับการเรียกร้องและคำพิพากษาศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาในคดี G.G. v. Gloucester County School Board ดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น หากพิจารณาในแง่นี้ จะนำไปสู่คำตอบว่า หน่วยงานราชการ เอกชน สถานประกอบการ ไม่ควรจัดให้มีห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ในลักษณะห้องน้ำเฉพาะแยกจากห้องน้ำบุคคลทั่วไป แต่ควรจัดอุปสรรค กฎเกณฑ์ หรือระเบียบต่าง ๆ ขององค์กร ที่ห้ามหรือกีดกันมิให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเลือกเข้าห้องน้ำตามอัตลักษณ์ของตน

การพิจารณากรณีนี้ไม่ใช่การจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อให้มีกฎหมายที่กำหนดห้องน้ำเฉพาะสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ จึงไม่จำเป็นต้องแก้กฎหมาย แต่เป็นการปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบหรือแนวปฏิบัติของหน่วยงานใดที่กีดกันหรือขัดขวางการใช้สิทธิ หรือเป็นข้อเสนอแนะให้รัฐกำหนดกฎหมายอย่างชัดเจนเพื่อให้องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ต้องยอมรับให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศใช้สิทธิเลือกห้องน้ำดังตัวอย่างเช่น กฎหมายรัฐบาลท้องถิ่นเมือง Charlotte (Charlotte City Council) ของรัฐนอร์ทแคโรไลนา ที่กำหนดว่า หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนต้องอนุญาตให้คนข้ามเพศ (Transgender) เลือกเข้าห้องน้ำชายหรือหญิงตามอัตลักษณ์ทางเพศที่ตนกำหนดหรือระบุเอง (Gender Identity) กล่าวคือ ไม่จำเป็นต้องเข้าห้องน้ำตามเพศกำเนิด ดังนั้น คนที่มีเพศกำเนิดเป็นชาย แต่ปัจจุบันระบุว่าตัวเองเป็นหญิง ก็สามารถเข้าห้องน้ำหญิงได้ อย่างไรก็ตาม การคุ้มครองสิทธิตามแนวทางนี้ อาจต้องพิจารณาว่า หากองค์กรของรัฐหรือเอกชนต่าง ๆ อ้างว่า ไม่สามารถให้เข้าห้องน้ำตามอัตลักษณ์ทางเพศได้ ซึ่งโดยหลักแล้วเป็นการเลือกปฏิบัตินั้น เป็นธรรมหรือไม่ เพราะอาจมีการให้เหตุผลว่า เพื่อปกป้องความปลอดภัยของบุคคลอื่น ซึ่งก็ต้องพิจารณาเป็นกรณีหรือสภาพแวดล้อมไปว่าจะเกิดความไม่ปลอดภัยอย่างไร

กล่าวโดยสรุป เห็นว่า หากพิจารณาตามแนวทางที่ ๑ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ก็จำเป็นต้องจัดให้มีห้องน้ำเฉพาะสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แต่หากพิจารณาตามแนวทางที่ ๒ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ก็ไม่จำเป็นต้องจัดให้มีห้องน้ำเฉพาะสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แต่การคุ้มครองสิทธิบุคคลดังกล่าวจะอยู่ที่การแก้ไขระเบียบหรือนโยบายของสถานที่ต่าง ๆ เพื่อมิให้เป็นอุปสรรคของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศต่อการเลือกเข้าห้องน้ำตามอัตลักษณ์ของตน

๓.๔ หลักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันยังไม่มีตราสารหรืออนุสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศโดยตรง อย่างไรก็ตาม มีหลักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องที่บัญญัติรับรองสิทธิของกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ รวมถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้อง โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

๓.๔.๑ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights : ICCPR)

หลักการสำคัญตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการคุ้มครองสิทธิของกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ ประกอบด้วยหลักการห้ามเลือกปฏิบัติ ตามข้อ ๒ เสรีภาพส่วนบุคคล (Privacy) ตามข้อ ๑๗^{๑๖} เสรีภาพทางความคิด (Freedom of Thought) ตามข้อ ๑๘^{๑๗} และเสรีภาพในการแสดงออก (Freedom of Expression) ตามข้อ ๑๙^{๑๘} อันเป็นสิทธิที่รัฐพึงต้องเคารพและคุ้มครองไม่ให้เกิดการแทรกแซงโดยไม่มีเหตุอันสมควร ซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศและการแสดงออกทางเพศถือเป็นเสรีภาพส่วนบุคคลที่ไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ ความสงบเรียบร้อยของสังคม การสาธารณสุข หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน รัฐจึงอาจออกข้อจำกัดบางประการที่กระทบต่อเสรีภาพในการแสดงออกเช่นว่าได้ แต่ต้องกระทำเท่าที่จำเป็น คำนึงถึง

/ความได้...

^{๑๖} กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางการเมืองและการเมือง ข้อ ๑๗

๑. บุคคลจะถูกแทรกแซงความเป็นส่วนตัว ครอบครัว เคหสถาน หรือการติดต่อสื่อสารโดยพลการหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้ และจะถูกกลบเกลี่ยรติและชื่อเสียงโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้

๒. บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายมิให้ถูกแทรกแซงหรือลบหลู่เช่นว่านั้น

^{๑๗} กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางการเมืองและการเมือง ข้อ ๑๘

๑. บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิในเสรีภาพทางความคิด มโนธรรมและศาสนา สิทธินี้ย่อมรวมถึงเสรีภาพในการมีหรือนับถือศาสนา หรือมีความเชื่อตามคตินิยมของตน และเสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนา หรือความเชื่อของตน โดยการสักการบูชา การปฏิบัติ การประกอบพิธีกรรม และการสอน ไม่ว่าจะโดยลำพังตัวเอง หรือในชุมนุมร่วมกับผู้อื่น และไม่ว่าต่อสาธารณชนหรือเป็นการส่วนตัว

๒. บุคคลจะถูกบีบบังคับให้เสื่อมเสียเสรีภาพในการมีหรือนับถือศาสนาหรือความเชื่อตามคตินิยมของตนมิได้

๓. เสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนา หรือความเชื่อของบุคคลอาจอยู่ภายใต้บังคับแห่งข้อจำกัดเฉพาะที่บัญญัติโดยกฎหมาย และตามความจำเป็นเพื่อรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย สุขอนามัย หรือศีลธรรมของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นมูลฐานของบุคคลอื่นเท่านั้น

ฯลฯ

ฯลฯ

^{๑๘} กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางการเมืองและการเมือง ข้อ ๑๙

๑. บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะมีความคิดเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง

๒. บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพแห่งการแสดงออก สิทธินี้ย่อมรวมถึงเสรีภาพที่จะแสวงหา รับ และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความคิดทุกประเภทโดยไม่คำนึงถึงพรมแดน ทั้งนี้ ไม่ว่าด้วยวาจาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือการตีพิมพ์ในรูปแบบของศิลปะ หรือโดยอาศัยสื่อประการอื่นตามที่ตนเลือก

๓. การใช้สิทธิตามที่บัญญัติในวรรค ๒ ของข้อนี้ ต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบพิเศษควบคู่ไปกับการใช้สิทธิดังกล่าวอาจมีข้อจำกัดในบางเรื่อง แต่ทั้งนี้ข้อจำกัดนั้นต้องบัญญัติไว้ในกฎหมายและจำเป็นต่อ

(ก) การเคารพในสิทธิหรือชื่อเสียงของบุคคลอื่น

(ข) การรักษาความมั่นคงของชาติ หรือความสงบเรียบร้อย หรือการสาธารณสุข หรือศีลธรรมอันดี

ของประชาชน

ความได้สัดส่วน และมีกฎหมายรองรับ^{๙๔} ดังปรากฏตามความเห็นทั่วไป ที่ ๓๑ (General Comment No. 31) ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (ประจำกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง)

๓.๔.๒ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: ICESCR)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์หลักต่อการดำเนินการทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งคณะกรรมการประจำกติกาฉบับนี้ ได้อธิบายเพิ่มเติม ดังปรากฏตามความเห็นทั่วไป ที่ ๓ (General Comment No.3) ว่า สิทธิส่วนใหญ่ที่ปรากฏภายใต้กติการะหว่างประเทศฉบับนี้เป็นสิทธิที่มีลักษณะที่รัฐพึงต้องส่งเสริมหรือจัดทำให้ อย่างค่อยเป็นค่อยไป^{๙๖} รวมถึงมาตรการการปรับปรุงกฎหมายภายในเพื่อรองรับถึงสิทธิดังกล่าว และดำเนินมาตรการอื่น ๆ ที่เหมาะสม รัฐไม่อาจอ้างการมีอยู่ของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในการชะลอการออกมาตรการด้านใด ด้านหนึ่งหรือกฎหมายใดกฎหมายหนึ่งที่จะจำกัดสิทธิตามที่บัญญัติในกติการะหว่างประเทศฉบับนี้^{๙๗} โดยเฉพาะประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องต่อการที่ทุกคนจะสามารถใช้สิทธิโดยปราศจากการถูกเลือกปฏิบัติ รวมทั้งการถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศสภาพ^{๙๘} อันรวมถึงสิทธิในการเข้าถึงน้ำ^{๙๙} ซึ่งหมายความว่า รวมถึงสาธารณูปโภคเกี่ยวกับน้ำ เช่น ห้องน้ำ^{๑๐๐} ตามที่ปรากฏหลักการในความเห็นทั่วไปที่ ๑๕ (General Comment No.15) ของคณะกรรมการประจำกติกาฉบับนี้ด้วย

/๓.๔.๓ อนุสัญญา...

^{๙๔} ความเห็นทั่วไปที่ ๓๑ ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (ประจำกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง), ย่อหน้าที่ ๖.

^{๙๖} ความเห็นทั่วไปที่ ๓ ของคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม, ย่อหน้าที่ ๒, ๖-๗.

^{๙๗} กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ข้อ ๒

๑. รัฐภาคีแต่ละรัฐแห่งกติกานี้รับที่จะดำเนินการ โดยเอกเทศและโดยความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางเศรษฐกิจและวิชาการ โดยใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลในการทำให้สิทธิซึ่งรับรองไว้ในกติกานี้กลายเป็นความจริงอย่างบริบูรณ์โดยลำดับด้วยวิธีที่โปร่งที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งรวมทั้งการกำหนดมาตรการทางกฎหมายด้วย

๑๑๑

๑๑๑

^{๙๘} ความเห็นทั่วไปที่ ๑๖ ของคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม, ย่อหน้าที่ ๔, ๑๓-๑๔.

^{๙๙} ส่วนหนึ่งของสิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับตนเองและครอบครัว ในข้อ ๑๑ แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

^{๑๐๐} ความเห็นทั่วไปที่ ๑๕ ของคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม, ย่อหน้าที่ ๒-๓, ๑๕(ค)(i).

๓.๔.๓ อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ
(Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: CEDAW)

อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ^{๒๐} มีวัตถุประสงค์หลักในการมุ่งเน้นการจัดการเลือกปฏิบัติในทุกรูปแบบต่อสตรี ซึ่งรวมถึงเด็กผู้หญิง โดยในข้อ ๑ กำหนดนิยามว่าหมายความรวมถึง การแบ่งแยก กีดกัน หรือการจำกัดใด ๆ เพราะเหตุแห่งเพศ อันรวมถึงบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศด้วย^{๒๑} ซึ่งข้อแนะนำทั่วไปที่ ๒๘ (General Recommendation No.28) ของคณะกรรมการว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี ได้ขยายความหลักการเลือกปฏิบัติตามอนุสัญญานี้ โดยกำหนดหน้าที่และพันธกิจของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา ในการติดตามนโยบายเกี่ยวกับการจัดการเลือกปฏิบัติโดยวิธีที่เหมาะสมทุกประการและไม่ชักช้า อันรวมถึงการใช้มาตรการที่เหมาะสมทุกอย่าง รวมทั้งการออกกฎหมาย เพื่อเปลี่ยนแปลง หรือล้มเลิกกฎหมาย ข้อบังคับ ประเพณีและแนวปฏิบัติที่ยังมีอยู่ซึ่งก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี และกำหนดหน้าที่ให้รัฐภาคีแห่งอนุสัญญาปรับปรุงแบบแผนความประพฤติทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลจากพื้นฐานความคิดการเลือกปฏิบัติอันมาจากเหตุแห่งเพศสภาพ โดยได้ตีความคำว่า “เพศสรีระ” (Sex) ซึ่งหมายถึงเพศที่ติดตัวแต่กำเนิด และ “เพศสภาพ” (Gender)

/อันหมายถึง...

^{๒๐} อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ

ข้อ ๑ เพื่อความมุ่งประสงค์ของอนุสัญญานี้ คำว่า “เลือกปฏิบัติต่อสตรี” จะหมายถึง การแบ่งแยก การกีดกัน หรือการจำกัดใด ๆ เพราะเหตุแห่งเพศ ซึ่งมีผลหรือความมุ่งประสงค์จะทำลายหรือทำให้เสื่อมเสียการยอมรับการได้อุปโภคหรือใช้สิทธิโดยสตรี โดยไม่คำนึงสถานภาพด้านการสมรส บนพื้นฐานของความเสมอภาคของบุรุษและสตรีของสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม พลเมือง หรือด้านอื่น ๆ

ข้อ ๒ รัฐภาคีทั้งหลายขอประนามการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ตกลงที่จะติดตามนโยบายเกี่ยวกับการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีโดยวิธีที่เหมาะสมทุกประการและไม่ชักช้า และเพื่อให้บรรลุจุดหมายนี้ ตกลงที่จะ

๑.๑

๑.๑

(จ) ใช้มาตรการที่เหมาะสมทุกอย่าง รวมทั้งการออกกฎหมาย เพื่อเปลี่ยนแปลง หรือล้มเลิกกฎหมาย ข้อบังคับ ประเพณีและแนวปฏิบัติที่ยังมีอยู่ ซึ่งก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี

๑.๑

๑.๑

ข้อ ๕ รัฐภาคีจะใช้มาตรการที่เหมาะสมทั้งปวง

(ก) เพื่อปรับปรุงแผนความประพฤติทางสังคมและวัฒนธรรมของบุรุษและสตรี โดยมุ่งที่จะให้ได้ขจัดความตึงเครียดและวิธีปฏิบัติอันเป็นประเพณีและอื่น ๆ ทั้งปวง ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความคิดตึงเครียดและวิธีปฏิบัติอันเป็นประเพณีและอื่น ๆ ทั้งปวง ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความคิดเกี่ยวกับความต่ำต้อยหรือความสูงส่งของอีกเพศหนึ่ง หรืออยู่บนพื้นฐานของบทบาทแบบเก่าสำหรับบุรุษและสตรี

๑.๑

๑.๑

^{๒๑} รายงานเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการเลือกปฏิบัติ แนวทางและการกระทำที่เป็นความรุนแรงต่อบุคคลบนพื้นฐานของรสนิยมทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ (Report of the United Nation High Commissioner for Human Rights: Discriminatory Law and Practices and Acts of Violence Against Individuals Based on Their Sexual Orientation and Gender Identity) โดยสำนักงานข้าหลวงใหญ่แห่งสหประชาชาติ (A/HRC/19/41) ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔, ย่อหน้า ๕๖.

อันหมายถึงบทบาทของสังคมที่มีค่านิยมมาจากวิถีทางเพศ^{๒๓} ซึ่งกินความหมายที่ครอบคลุมถึงการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศสภาพอื่นที่นอกเหนือจากการเลือกปฏิบัติต่อสตรีแต่เพียงอย่างเดียว

๓.๔.๔ หลักการยอร์กยาการ์ตา (The Yogyakarta Principles)

หลักการยอร์กยาการ์ตา เป็นแนวปฏิบัติตามหลักการสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ (Sexual Orientation and Gender Identity) ซึ่งเป็นผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้เชี่ยวชาญด้านสิทธิมนุษยชนและนักนิติศาสตร์ระหว่างประเทศในปี ๒๕๔๙ โดยวางหลักถึงการเคารพสิทธิทางเพศ วิถีทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศ ซึ่งจำเป็นต่อการสร้างหลักประกันความเสมอภาคทางเพศ แนวทางการสร้างหลักประกันคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้ก้าวหน้าไปสู่ความเสมอภาคและเคารพสิทธิทางเพศ โดยมีหลักการที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของกลุ่มนี้อยู่หลายข้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อ ๒ ที่ระบุถึงหลักสิทธิในความเสมอภาค และการห้ามเลือกปฏิบัติ ข้อ ๖ ที่ระบุถึงหลักสิทธิในความเป็นส่วนตัว และข้อ ๓๐ สิทธิในการที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐ ซึ่งรวมถึงการได้รับมาตรฐานที่เหมาะสม จากความรุนแรงและการถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งรสนิยมทางเพศ (Sexual Orientation) อัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) การแสดงออกทางเพศภาวะ (Gender Expression) และเพศสรีระ (Sex Characteristic) ซึ่งในข้อ ๓๐ เป็นหลักการเพิ่มขึ้นมาในหลักการยอร์กยาการ์ตา ๑๐+ เมื่อปี ๒๕๖๐

๓.๔.๕ หลักการ SOGIESC (SOGIESC Model)

หลักการ SOGIESC เป็นหลักการที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในหลักการยอร์กยาการ์ตา ๑๐+ โดยเป็นตัวย่อมาจากคำสี่คำ เพื่ออธิบายมิติทางเพศ ดังนี้

(๑) รสนิยมทางเพศ (Sexual Orientation: SO) คือ รสนิยมของแต่ละปัจเจกชนที่รวมทั้งอารมณ์ ความรู้สึกทางเพศ หรือความดึงดูดทางเพศ ที่อาจมีต่อบุคคลที่มีเพศสรีระตรงข้ามกับตน หรือมีเพศสรีระเดียวกับตน

(๒) อัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity: GI) คือการรับรู้สำนึกและการแสดงออกทางเพศของแต่ละปัจเจกชน ซึ่งอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับเพศสรีระแต่กำเนิดของตนได้

(๓) การแสดงออกทางเพศภาวะ (Gender Expression: GE) คือ การที่สังคมหรือครอบครัวหล่อหลอมว่าบุคคลแต่ละเพศควรจะแสดงออกเช่นไร อันรวมถึงการแสดงออกต่อสังคม การใช้คำพูด การแต่งกาย และอื่น ๆ ที่เป็นค่านิยมของสังคมที่มีต่อเพศสรีระนั้น ๆ

(๔) เพศสรีระ (Sex Characteristic: SC) คือลักษณะทางเพศของแต่ละบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิด

/ด้วยความ...

^{๒๓} ข้อวินิจฉัยทั่วไปที่ ๒๘ ของคณะกรรมการว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี, ย่อหน้า ๕, ๑๘-๑๙.

ด้วยความหลากหลายของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แต่ละปัจเจกชนก็จะมีแนวคิด ทักษะสติ การแสดงออกทางเพศ รวมทั้งการนิยามอัตลักษณ์ทางเพศของแต่ละคนที่แตกต่างกันออกไป เช่น เกย์หรือเลสเบี้ยนบางคนมีการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างออกไปจากเพศสรีระแต่กำเนิด แต่ขณะเดียวกันบางคนมีการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศที่ไม่แตกต่างจากเพศสรีระแต่กำเนิด มีเพียงรสนิยมทางเพศที่สนใจเพศเดียวกันเท่านั้น หรือแม้แต่กลุ่มคนที่มีความไหลลื่นทางเพศ (ควีร์) ที่บางคนอาจจะมีอัตลักษณ์ทางเพศที่ไม่สอดคล้องกับเพศสรีระแต่กำเนิด แต่มีรสนิยมทางเพศที่สนใจในเพศตรงข้ามกับเพศสรีระแต่กำเนิดของตน ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการ SOGIESC มาอธิบายกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการที่อาจแตกต่างกันออกไปด้วยปัจจัยต่าง ๆ

๔. ความเห็นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้พิจารณาจากคำร้อง เอกสารที่เกี่ยวข้อง ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ หน่วยงานของรัฐ และเอกชน ตลอดจนบทบัญญัติของกฎหมายและหลักสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องแล้วเห็นว่า ปัญหาผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนจากการไม่จัดให้มีห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศนั้น มีประเด็นที่ต้องพิจารณา ดังนี้

๔.๑ สิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายภายในประเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๗^{๒๔} ได้บัญญัติรับรองสิทธิและความเสมอภาคของบุคคล และวางหลักการห้ามเลือกปฏิบัติไม่ว่าด้วยปัจจัยใด ซึ่งรวมถึงปัจจัยเพศสภาพ อันเป็นผลให้มีการรับรองสิทธิและความเสมอภาคของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศด้วย ส่งผลให้รัฐมีหน้าที่ต้องเคารพและปกป้องสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ให้ถูกกระทำการใดอันจะเป็นการละเมิดหรือจำกัดสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเกินสมควรแก่กรณี

/นอกจากนี้...

^{๒๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

มาตรา ๒๗ บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้ เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

นอกจากนี้พบว่า พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ๒๕๕๘^{๒๔} ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดมาตรการคุ้มครองผู้ถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ และป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชนสากลและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ไทยเข้าเป็นภาคี ได้กำหนดนิยาม “การเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” หมายความว่า การกระทำหรือไม่กระทำการใดอันเป็นการแบ่งแยก กีดกัน หรือจำกัดสิทธิประโยชน์ใด ๆ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม โดยปราศจากความชอบธรรม เพราะเหตุที่บุคคลนั้นเป็นเพศชายหรือเพศหญิง หรือมีการแสดงออกที่แตกต่างจากเพศโดยกำเนิด และในมาตรา ๑๗ ได้บัญญัติหลักการห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ทั้งในการกำหนดนโยบาย กฎ ระเบียบ ประกาศ มาตรการ โครงการ หรือวิธีปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน หรือบุคคลใด

เมื่อพิจารณาถึงแนวทางการใช้ห้องน้ำของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันพบว่า ในสถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน รวมถึงสถานประกอบการต่าง ๆ มีเพียงการจัดห้องน้ำตามเพศสรีระอันเป็นเพศแต่กำเนิด ได้แก่ ห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงเท่านั้น ทำให้กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมีความรู้สึกว่าถูกเลือกปฏิบัติ เพราะไม่สามารถใช้ห้องน้ำได้ตรงตามอัตลักษณ์ทางเพศหรือตามการแสดงออกทางเพศของตนได้ โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลข้ามเพศ (Transgender) ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศแตกต่างจากเพศสรีระอันเป็นเพศแต่กำเนิด

อย่างไรก็ตาม จากการชี้แจงของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิในด้านความหลากหลายทางเพศ และจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล พบว่า ความต้องการในการใช้ห้องน้ำของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมีความแตกต่างกันออกไป เช่น กรณีของผู้ร้องตามคำร้องทั้งสามสิบหก ที่มีความประสงค์ให้รัฐหรือหน่วยงานเอกชนจัดห้องน้ำให้แก่กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศแยกออกไปเป็นการเฉพาะ ในขณะที่เดียวกัน กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศบางกลุ่มเห็นว่า การจัดให้มีห้องน้ำแยกเฉพาะออกไปจะเป็นการตีตราและเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มบุคคลที่มีความ

/หลากหลาย...

^{๒๔} พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ๒๕๕๘

มาตรา ๓ ในพระราชบัญญัตินี้

“การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” หมายความว่า การกระทำหรือไม่กระทำการใดอันเป็นการแบ่งแยก กีดกัน หรือจำกัดสิทธิประโยชน์ใด ๆ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม โดยปราศจากความชอบธรรม เพราะเหตุที่บุคคลนั้นเป็นเพศชายหรือหญิง หรือมีการแสดงออกที่แตกต่างจากเพศโดยกำเนิด

ฯลฯ

ฯลฯ

มาตรา ๑๗ การกำหนดนโยบาย กฎ ระเบียบ ประกาศ มาตรการ โครงการ หรือวิธีปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน หรือบุคคลใดในลักษณะที่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศจะกระทำมิได้

การดำเนินการตามวรรคหนึ่ง เพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพและความปลอดภัย หรือการปฏิบัติตามหลักการทางศาสนา หรือเพื่อความมั่นคงของประเทศ ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

หลากหลายทางเพศยิ่งขึ้น เนื่องจากทำให้สังคมทราบว่า บุคคลที่เข้าห้องน้ำเฉพาะดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งสร้างความไม่สบายใจให้แก่บุคคลกลุ่มนี้ เนื่องจากในบางบุคคล เช่น เกย์หรือเลสเบียนยังคงมีการแสดงออกทางเพศหรืออัตลักษณ์ทางเพศที่ตรงตามเพศสรีระ อีกทั้งกลุ่มคนข้ามเพศที่มีการแสดงออกทางเพศและมีอัตลักษณ์ทางเพศตรงกันข้ามกับเพศสรีระแต่กำเนิดอย่างชัดเจน ก็มองว่าตนเองสามารถใช้ห้องน้ำตามการแสดงออกทางเพศหรืออัตลักษณ์ทางเพศของตนได้โดยไม่จำเป็นต้องมีห้องน้ำพิเศษเป็นการเฉพาะ ทั้งยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัยต่อชีวิตและร่างกายของผู้ที่เข้าใช้ห้องน้ำทั้งในกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศและบุคคลอื่น ๆ ที่เข้าใช้ห้องน้ำร่วมกันด้วย

๔.๒ รูปแบบห้องน้ำที่เหมาะสมของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

ปัจจุบันการใช้ห้องน้ำในประเทศไทย แบ่งเป็นห้องน้ำชาย ห้องน้ำหญิง และห้องน้ำสำหรับคนพิการ โดยมีการบัญญัติหลักเกณฑ์และวิธีการไว้ในกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. ๒๕๔๘ และกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๔ กฎกระทรวงฉบับที่ ๓๙ (พ.ศ. ๒๕๓๗) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ และกฎกระทรวงฉบับที่ ๖๓ (พ.ศ. ๒๕๕๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยไม่มีการตรากฎหมายที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการสร้างห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะเจาะจงแต่อย่างใด

เมื่อศึกษาแนวปฏิบัติและหลักเกณฑ์ของต่างประเทศ ประกอบกับการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น และการให้ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ทำให้สามารถจำแนกแนวทางการจัดห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้เป็น ๓ ลักษณะ โดยแต่ละลักษณะมีข้อดี ข้อเสีย และข้อท้าทายที่แตกต่างกัน โดยสรุปได้ดังนี้

๔.๒.๑ การสร้างห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะเจาะจงแยกจากห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงตามปกติ (LGBTI+ Restroom)

ลักษณะของห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะเจาะจงแยกจากห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงตามปกติ อาจเป็นห้องน้ำที่จัดให้กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศโดยไม่จำแนกประเภท หรืออาจจัดให้เป็นห้องน้ำโดยจำแนกประเภท เช่น ห้องน้ำสำหรับกลุ่มผู้หญิงข้ามเพศ และผู้ชายข้ามเพศ เป็นต้น ซึ่งห้องน้ำในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นไปตามที่ได้มีการร้องขอให้ภาครัฐและภาคเอกชนดำเนินการตามที่ปรากฏในคำร้องทั้งสามสิบหก ทั้งนี้ พบว่าในประเทศญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักร และในวิทยาลัยเทคโนโลยีโปลิเทคนิคลานนา มีการจัดทำห้องน้ำในลักษณะดังกล่าว

/ข้อดีของ...

ข้อดีของห้องน้ำในลักษณะนี้ คือ เป็นห้องน้ำที่สามารถตอบสนองเรื่องความเป็นส่วนตัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้ดี และสามารถตอบสนองเรื่องความปลอดภัยของการใช้ห้องน้ำที่คำนึงถึงความละเอียดอ่อนทางเพศ โดยที่กลุ่มบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศไม่ตรงกับเพศสรีระแต่กำเนิดของตน หรือกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ทางเพศตรงกับเพศสรีระแต่กำเนิดของตน

อย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับการจัดให้มีห้องน้ำในลักษณะนี้ โดยมีความเห็นว่า การใช้ห้องน้ำควรเข้าใช้ตามอัตลักษณ์ทางเพศของตน ซึ่งการจัดทำห้องน้ำในลักษณะนี้เป็นการแบ่งแยกและตีตราต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากไม่สามารถเข้าห้องน้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ โดยต้องถูกแยกให้ไปใช้ห้องน้ำที่จัดไว้ให้เป็นการเฉพาะ อีกทั้งเป็นการบีบบังคับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ไม่ต้องการจะเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศหรือรสนิยมทางเพศของตน ทำให้เกิดความไม่สบายใจที่จะใช้ห้องน้ำในลักษณะนี้

นอกจากนี้ การจัดสร้างห้องน้ำลักษณะดังกล่าวนี้ จำต้องใช้งบประมาณในการก่อสร้างที่สูงกว่าห้องน้ำในรูปแบบอื่น เนื่องจากต้องเป็นการสร้างห้องน้ำขึ้นมาใหม่ในสถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ รวมถึงสถานประกอบการของเอกชน ตลอดจนยังต้องพิจารณาว่า การสร้างห้องน้ำลักษณะนี้ จะต้องจัดทำให้เฉพาะกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศทุกลักษณะความหลากหลายรวมอยู่ด้วยกันทีเดียว หรือต้องแยกเป็นกลุ่มผู้หญิงข้ามเพศ ผู้ชายข้ามเพศ และกลุ่มบุคคลที่ไม่ใช่ทั้งผู้หญิงข้ามเพศหรือผู้ชายข้ามเพศโดยไม่สามารถระบุอัตลักษณ์ทางเพศของตนได้แน่ชัด อันอาจประสบปัญหาในการปรับปรุงห้องน้ำของอาคารที่มีมานานให้ตอบสนองต่อการใช้พื้นที่ห้องน้ำในรูปแบบดังกล่าวนี้ได้

๔.๒.๒ การสร้างห้องน้ำรวมทุกเพศ โดยไม่มีการแบ่งแยกว่าเป็นห้องน้ำชาย ห้องน้ำหญิง หรือห้องน้ำสำหรับกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ (All Gender Restroom)

ลักษณะห้องน้ำในรูปแบบนี้ เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานมาจากประเทศสวีเดน ที่มองว่าการแบ่งแยกห้องน้ำตามเพศสรีระ หรือห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิง เป็นการกีดกันกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่ไม่อาจระบุอัตลักษณ์ทางเพศของตนได้ ซึ่งได้รณรงค์การสร้างห้องน้ำรูปแบบดังกล่าวมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ และประเทศต่าง ๆ ในประเทศแถบสแกนดิเนเวีย และสหรัฐอเมริกา เริ่มมีการสร้างห้องน้ำในลักษณะนี้ โดยเป็นพื้นที่เดียวกันที่เปิดกว้างที่คนทุกเพศ ทุกวัย สามารถใช้ร่วมกันได้ โดยจัดสรรห้องสุขาที่ไม่กำหนดว่าจะให้ใช้ได้เฉพาะเพศใด และมีห้องสุขาสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุที่จำเป็นต้องใช้พื้นที่มากกว่าบุคคลอื่น

ข้อดีของห้องน้ำลักษณะดังกล่าว นอกจากเป็นการหลายกรอบมิติการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศสภาพ และช่วยส่งเสริมการเคารพความเสมอภาคทางเพศต่อคนทุกคนแล้ว

/ยังเป็นการ...

ยังเป็นการก่อสร้างที่คำนึงถึงหลักการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal Design) อีกทั้งเป็นการประหยัดพื้นที่ใช้สอย เพราะเป็นการรวมห้องน้ำชาย ห้องน้ำหญิง ห้องน้ำสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ และห้องน้ำคนพิการไว้ในพื้นที่สาธารณะที่เดียวกัน และอาจช่วยบริหารเวลาในการใช้ห้องน้ำของคนแต่ละเพศที่มีการใช้เวลาที่แตกต่างกันออกไป

ข้อเสียของการใช้ห้องน้ำในลักษณะนี้คือ ปัญหาเรื่องความปลอดภัย ซึ่งหากขาดการตรวจตราสอดส่องที่ดี อาจเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรง หรือเกิดอาชญากรรมทางเพศได้ อีกทั้งอาจกระทบต่อความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้ห้องน้ำ โดยเฉพาะต่อกลุ่มสตรี หรือกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ รวมถึงอาจกระทบถึงการใช้ง่ายของห้องน้ำของคนพิการและผู้สูงอายุ ที่หากมีการออกแบบไม่เหมาะสม จะส่งผลให้คนพิการด้านการเคลื่อนไหวและผู้สูงอายุใช้ง่ายกว่าเดิม นอกจากนี้ทัศนคติและค่านิยมของสังคมต่อการใช้ง่ายห้องน้ำรวมทุกเพศโดยปราศจากการแบ่งแยกเพศ ทำให้การใช้ห้องน้ำลักษณะนี้ในช่วงแรกอาจส่งผลกระทบต่อวิถีการใช้ห้องน้ำทั่วไป รวมถึงบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเองที่ต้องการความเป็นส่วนตัวในการใช้ง่ายห้องน้ำสูง อีกทั้งจำเป็นต้องใช้ง่ายงบประมาณในการปรับปรุงห้องน้ำที่มีอยู่เดิมเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว และจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายลำดับรองเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ที่รองรับการสร้างห้องน้ำในรูปแบบนี้

๔.๒.๓ การสร้างห้องน้ำที่มีความเป็นส่วนตัว แต่ไม่มีการจำกัดทางด้านเพศ และมีลักษณะออกแบบเพื่อมวลชนที่สามารถตอบโจทย์การใช้งานของคนทุกกลุ่ม (Multi-Purpose Restroom)

ลักษณะห้องน้ำในรูปแบบนี้ เป็นห้องน้ำที่มีความเป็นส่วนตัวลักษณะเดียวกับห้องน้ำสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุที่ปรากฏตามสถานที่สาธารณะ ซึ่งสามารถให้คนทุกเพศทุกวัย และทุกสถานะสามารถใช้ได้ มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสำหรับคนทุกประเภท กล่าวคือยังคงมีห้องน้ำชาย ห้องน้ำหญิง อยู่เช่นเดิม แต่จัดให้มีห้องน้ำสำหรับบุคคลทุกเพศ โดยอาจดัดแปลงห้องน้ำคนพิการที่มีอยู่เดิมเพื่อให้รองรับการใช้งานของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศได้ด้วย โดยสร้างตามแนวคิดการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal Design) ซึ่งเป็นการออกแบบที่ไม่ได้จำกัดเพื่อประโยชน์ของคนพิการแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นการออกแบบเพื่อให้ทุกคนสามารถใช้ได้ในขอบเขตมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยไม่จำเป็นต้องดัดแปลง หรือจัดทำขึ้นเป็นพิเศษ^{๒๖} ซึ่งพบว่าในหลายประเทศ

/มีการ...

^{๒๖} อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ

ข้อ ๒ นิยาม

ตามจุดมุ่งหมายของอนุสัญญาดังกล่าว

๗๓๑

๗๓๑

มีการดัดแปลงห้องน้ำคนพิการเพื่อให้รองรับการใช้งานของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศด้วย ดังเช่นที่ปรากฏในสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย

ข้อดีของห้องน้ำลักษณะดังกล่าว คือสามารถดัดแปลงห้องน้ำที่มีอยู่แล้ว ให้รองรับการใช้งานของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเพิ่มเติม ซึ่งจะช่วยประหยัดงบประมาณ นอกจากนี้ยังลดการตีตรา เพิ่มความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัยต่อชีวิตและร่างกาย รวมถึงลดความเสี่ยงที่จะเกิดอาชญากรรมทางเพศ

ข้อเสียของการใช้ห้องน้ำลักษณะนี้ คือ ต้องมีการปรับแก้กฎกระทรวงให้ ขยายความสอดคล้องกับหลักการออกแบบเพื่อมวลชน นอกจากนี้ อาจพบปัญหาการแย่งพื้นที่การใช้ ห้องน้ำ โดยเมื่อคำนึงถึงว่า ปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แล้ว ทำให้คนพิการ และผู้สูงอายุที่ควรจัดลำดับความสำคัญไว้เป็นลำดับแรกอาจไม่ได้รับความสะดวกเมื่อต้องใช้ห้องน้ำ รวมไปถึง อาจพบปัญหาในการจัดการเวลาการใช้ห้องน้ำ ซึ่งคนพิการ ผู้สูงอายุ รวมถึงผู้หญิงและผู้หญิงข้ามเพศมักใช้เวลาในห้องน้ำที่มากกว่าผู้ชาย และอาจก่อให้เกิดปัญหาในพื้นที่สาธารณะขนาดใหญ่ได้

๔.๓ ข้อท้าทายในการจัดให้มีห้องน้ำของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

จากแนวคิดเกี่ยวกับฐานสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ หลักการสิทธิมนุษยชนสากล แนวปฏิบัติระหว่างประเทศ แนวทางเกี่ยวกับห้องน้ำของบุคคลที่มีความ หลากหลายทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนข้อดี ข้อเสีย ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ สามารถสรุป ข้อท้าทายสำหรับการดำเนินการจัดให้มีห้องน้ำแก่กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ทิศนคติและความต้องการของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลาย ทางเพศต่อการใช้ห้องน้ำ

จากคำร้องและการประชุมรับฟังความคิดเห็น ตลอดจนการศึกษาค้นคว้า และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมีทัศนคติที่ส่งผลต่อความ ต้องการในการใช้ห้องน้ำแตกต่างกัน โดยมีกลุ่มคนที่มีความประสงค์ให้จัดห้องน้ำแยกสำหรับบุคคลที่มีความ หลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ และกลุ่มคนที่ไม่มีความประสงค์ให้จัดห้องน้ำแยก

/๔.๓.๒ ทิศนคติ...

“การออกแบบที่เป็นสากล” หมายถึงการออกแบบผลิตภัณฑ์ สภาพแวดล้อม แผน/โครงการ และบริการให้ ทุกคนสามารถใช้ได้ ในขอบเขตที่มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้ โดยไม่จำเป็นต้องดัดแปลง หรือจัดทำขึ้นพิเศษ โดย “การออกแบบ ที่เป็นสากล” จะต้องหมายรวมถึงเครื่องมือช่วยสำหรับคนพิการบางกลุ่มเฉพาะในทุกๆ ที่ที่มีความต้องการจำเป็น

ความเห็นทั่วไปที่ ๒ ของคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิคนพิการ, ย่อหน้า ๑๕-๑๖.

๔.๓.๒ ทักษะคติของสังคมต่อการใช้ห้องน้ำของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลาย

ทางเพศ

ปัจจุบันนี้ พบว่ายังมีกลุ่มคนบางส่วนในสังคมที่กังวลต่อความปลอดภัยเมื่อบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศหรือการแสดงออกทางเพศไม่ตรงกับเพศสรีระมาใช้ห้องน้ำสาธารณะ แต่หากมีการจัดทำห้องน้ำในลักษณะที่เป็นห้องน้ำเพื่อคนทุกเพศที่เป็นห้องน้ำรวม พบว่าบางคนยังมีข้อห่วงกังวลทั้งความปลอดภัยต่อชีวิตและร่างกาย อาชญากรรมทางเพศ รวมถึงมีมุมมองว่าห้องน้ำในลักษณะดังกล่าวไม่ให้เป็นส่วนตัวที่เพียงพอ แต่หากดัดแปลงห้องน้ำคนพิการเพื่อให้รองรับการใช้งานของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ก็อาจกระทบต่อสิทธิของคนพิการและผู้สูงอายุ และบุคคลที่มีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหว (Physical Movements) อาทิ คนที่ได้รับบาดเจ็บ ผู้มีครรภ์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ควรได้รับการจัดลำดับความสำคัญในการใช้ห้องน้ำประเภทนี้มากกว่า

ปัญหามุมมองและทักษะคติในประเด็นนี้ ยังเป็นปัญหาที่สอดคล้องกับทักษะคติของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่มีต่อการใช้ห้องน้ำของตนเอง จึงเห็นว่าข้อท้าทายและอุปสรรคในประเด็นดังกล่าว มีผลมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจของคนในสังคมต่อประเด็นความหลากหลายทางเพศ รวมถึงสิทธิของคนพิการ การเคารพสิทธิส่วนบุคคล และการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลด้วยเหตุแห่งเพศ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมและทำความเข้าใจต่อไป เพื่อลดแนวคิดที่อาจก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลด้วยเหตุแห่งเพศ รวมถึงลดการตีตราของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศด้วย

๔.๓.๓ ปัญหาเรื่องการก่อสร้าง

การก่อสร้างห้องน้ำให้แก่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะจำเป็นต้องใช้งบประมาณที่สูง รวมถึงจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบโดยคำนึงถึงหลักการออกแบบเพื่อมวลชนควบคู่ไปกับการบริหารจัดการเวลา และความปลอดภัยในการใช้ห้องน้ำ จึงทำให้ต้องมีการศึกษาถึงประโยชน์ ความคุ้มค่า ความละเอียดอ่อนทางเพศ รวมถึงการจัดงบประมาณในการก่อสร้างอาคารในอนาคต

นอกจากนี้ สำหรับอาคารเก่า การก่อสร้างห้องน้ำเฉพาะสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอาจมีข้อจำกัดของพื้นที่ ทำให้อาจเหลือทางเลือกในการดัดแปลงห้องน้ำที่มีอยู่แล้วแต่เดิมให้เป็นห้องน้ำที่มีความเป็นส่วนตัวและสามารถใช้ได้หลายวัตถุประสงค์ หรือดัดแปลงห้องน้ำให้มีลักษณะให้ทุกคนทุกเพศเข้าได้ แต่ก็อาจประสบปัญหาทั้งในส่วนงบประมาณเพื่อการปรับปรุง รวมถึงการศึกษาเรื่องการออกแบบเพื่อให้เกิดความปลอดภัย

๔.๓.๔ ปัญหาเรื่องข้อกำหนดที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากปัจจุบัน กฎกระทรวงและกฎเกณฑ์อื่น ๆ ที่ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ กำหนดให้อาคารสาธารณะทั้งของรัฐและเอกชนมีเพียง

/ห้องน้ำ...

ห้องน้ำสำหรับชายและหญิงและคนพิการ จึงควรมีการปรับปรุงกฎกระทรวงดังกล่าวเพื่อให้รองรับและคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

กล่าวโดยสรุป คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเห็นว่า กรณีการจัดให้มีห้องน้ำสาธารณะในลักษณะที่เป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นเรื่องที่สมควรได้รับการพิจารณาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างความสะดวกและการไม่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล จึงเห็นควรมีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และข้อเสนอแนะในการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

๕. มาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และข้อเสนอแนะในการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่ง

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเห็นควรมีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และข้อเสนอแนะในการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งต่อผู้ถูกร้องทั้งสามสิบหก คณะรัฐมนตรี คณะกรรมการร่วมภาคเอกชน ๓ สถาบัน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๓) ประกอบมาตรา ๔๒ ดังนี้

๕.๑ ให้ผู้ถูกร้องตามคำร้องทั้งสามสิบหก รวมถึงหน่วยงานที่กำกับดูแล พิจารณาปรับปรุงห้องน้ำที่มีอยู่ หรือปรับเปลี่ยนห้องน้ำบางส่วนให้เป็นห้องน้ำสำหรับบุคคลทุกเพศ และเคารพซึ่งเจตจำนงส่วนบุคคลของคนที่มีความหลากหลายทางเพศที่จะสามารถใช้ห้องน้ำตามเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศของตน

๕.๒ ในระยะสั้น ให้คณะรัฐมนตรีมอบหมายหน่วยงานของรัฐ พิจารณากำหนดนโยบาย มาตรการ หรือแนวทางในการใช้ห้องน้ำในสถานที่ราชการและหน่วยงานอื่นในกำกับของรัฐ โดยส่งเสริมให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศสามารถใช้ห้องน้ำได้ตามเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศตามเจตจำนงของตนได้ โดยให้พิจารณาบริหารจัดการห้องน้ำที่มีอยู่แล้ว หรืออาจเพิ่มเติมห้องน้ำสำหรับบุคคลทุกเพศนอกเหนือไปจากห้องน้ำชาย ห้องน้ำหญิง และห้องน้ำคนพิการ

๕.๓ ในระยะยาว ให้คณะรัฐมนตรีมอบหมายหน่วยงานของรัฐ ทำการศึกษาและออกแบบการจัดทำห้องน้ำ ว่าห้องน้ำสาธารณะควรมีลักษณะอย่างไรจึงจะรองรับการใช้งานของบุคคลทุกคนได้อย่างเหมาะสม เป็นไปตามหลักความเสมอภาคของบุคคล เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องหรือระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดให้มีห้องน้ำ ที่สามารถรองรับการใช้งานของบุคคลทุกเพศ ทุกวัย และต้องไม่มีกฎเกณฑ์ข้อห้ามหรืออุปสรรคต่อการที่บุคคลที่มีความหลากหลาย

ทางเพศจะเลือกเข้าห้องน้ำตามอัตลักษณ์หรือรสนิยมทางเพศของตน ทั้งนี้ ควรให้ประชาชนทุกภาคส่วน เช่น คนพิการ ผู้สูงอายุ เด็ก ผู้มีครรภ์ บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เป็นต้น ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะประกอบการดำเนินการดังกล่าวด้วย

๕.๔ ให้คณะรัฐมนตรีมอบหมายกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และหน่วยงานที่จัดบริการสาธารณะอื่นที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการส่งเสริมความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศให้แก่บุคลากรภาครัฐและประชาชนทั่วไป

สำหรับภาคเอกชน ขอให้คณะกรรมการร่วมภาคเอกชน ๓ สถาบัน (กกร.) ประสานความร่วมมือและส่งเสริมให้ภาคเอกชนคำนึงถึงสิทธิและความเสมอภาคทางเพศ รวมทั้งมีนโยบายส่งเสริมให้มีการปรับปรุงห้องน้ำเพื่อรองรับบุคคลทุกเพศ ตลอดจนสนับสนุนให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศสามารถใช้ห้องน้ำได้ตามเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศตามเจตจำนงของตน บนพื้นฐานของหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (UN Guiding Principles on Business and Human Rights: UNGPs) ข้อ ๘ ข้อ ๑๑ ข้อ ๑๒ และข้อ ๒๓ (ก)^{๒๗} ประกอบกับหลักการ SOGIESC

๖. มติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

อาศัยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในคราวประชุมด้านการคุ้มครองและมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ครั้งที่ ๘/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ จึงมีมติให้มีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และ

/ข้อเสนอแนะ...

^{๒๗} หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (UNGPs)

ข้อ ๘ รัฐควรจะประกันว่าหน่วยงานภาครัฐและองค์กรอื่น ๆ ที่อยู่ภายใต้กำกับของรัฐ ต้องยึดหลักสิทธิมนุษยชนในการประกอบธุรกิจ โดยตระหนักถึงหน้าที่ของรัฐในการปกป้องคุ้มครองสิทธิของประชาชน และให้ข้อมูลข่าวสารการฝึกอบรม และการสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง

ข้อ ๑๑ องค์กรธุรกิจควรเคารพหลักสิทธิมนุษยชน โดยหลีกเลี่ยงที่จะละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้อื่น และควรดูแลผลกระทบทางลบจากการที่องค์กรธุรกิจได้เข้าไปเกี่ยวข้อง

ข้อ ๑๒ ความรับผิดชอบขององค์กรธุรกิจที่เคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชน ย่อมหมายถึง การยอมรับกฎหมายสิทธิมนุษยชน อันเป็นที่ยอมรับในระดับระหว่างประเทศ ตามที่เป็นที่เข้าใจว่าเป็นเรื่องต่าง ๆ ที่ได้แสดงไว้ในตราสารหลักระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกับหลักการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ที่แสดงออกในอนุสัญญาและปฏิญญาว่าด้วยหลักการและสิทธิพื้นฐานในการทำงาน

ข้อ ๒๓ ในทุกบริบท องค์กรธุรกิจควรจะ

(ก) ทำตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องทุกฉบับ และเคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชนที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากลตามความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะในการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่ง ไปยังผู้ถูกร้องทั้งสามสิบหก คณะรัฐมนตรี คณะกรรมการร่วมภาคเอกชน ๓ สถาบัน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๓) ประกอบมาตรา ๔๒ เพื่อพิจารณา ดำเนินการต่อไป

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นางสาวพรประไพ กาญจนรินทร์

นางปรีดา คงแป้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาติ เศรษฐมาลินี

นางสาวศยามล ไกยูรวงศ์

นางสาวปิติกาญจน์ สิทธิเดช

นายวสันต์ ภัยหลิกี้

ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

